

**PUBLIC POLICY AND MEDIATION IN ALTERNATIVE DISPUTE
RESOLUTION**

Umirzokov Shohrukh Shukhrat ugli

Lecturer, Department of Civil Law and International Private Law Disciplines,
University of World Economy and Diplomacy

umirzoqov.sh@uwed.uz

<https://orcid.org/0009-0006-3717-4313>

**NIZOLARNI MUQOBIL HAL ETISHDA OMMAVIY TARTIB VA
MEDIATSIYA NISBATI**

Umirzoqov Shohrux Shuxrat ug`li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Fuqarolik huquqi va xalqaro xususiy huquq fanlari kafedrası o`qituvchisi

umirzoqov.sh@uwed.uz

<https://orcid.org/0009-0006-3717-4313>

Abstract: This article examines the relationship between two key institutions within the alternative dispute resolution (ADR) framework: public policy and mediation. Drawing upon the legislation of the Republic of Uzbekistan and international practice, the author analyzes the role of public policy considerations in the recognition, enforcement, and implementation of mediated settlement agreements. The study also explores the connection between state policies on mediation and the principles of public policy in foreign jurisdictions. Particular attention is given to the extent to which public policy serves as a safeguard in mediation while preserving the flexibility and effectiveness of consensual dispute resolution mechanisms.

Annotatsiya: Ushbu maqolada nizolarni muqobil hal etish (ADR) tizimidagi eng muhim institutlar — ommaviy tartib (public policy) va mediatsiya jarayonining o'zaro nisbati tahlil qilinadi. Muallif O'zbekiston Respublikasining qonunchiligi hamda xalqaro tajribaga tayangan holda, mediativ kelishuvlarni ijro etishda ommaviy tartib mezonlarining rolini ochib berishga harakat qiladi. Shuningdek, xorijiy davlatlarda mediatsiya sohasidagi davlat siyosatining ommaviy tartib prinsiplari bilan bog'liqligi tadqiq etiladi.

Keywords: mediation, public policy, arbitration, mediated settlement agreement, writ of execution, recognition, enforcement.

Kalit so'zlar: mediatsiya, ommaviy tartib, arbitraj, mediativ kelishuv, ijro varaqasi, tan olish, ijro etish

Zamonaviy huquqiy tizimlarning rivojlanishi jarayonida nizolarni sudgacha yoki suddan tashqari hal etish mexanizmlari tobora keng qo'llanilmoqda. Nizolarni muqobil hal etish (Alternative Dispute Resolution — ADR) tizimi doirasida mediatsiya instituti alohida o'rin tutib, u taraflar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni tezkor, tejamkor va ixtiyoriy asosda bartaraf etish imkonini beradi [1]. Biroq mediatsiya jarayoni va uning natijalari davlat tomonidan belgilangan ommaviy tartib (public policy) doirasida amalga oshirilishi lozim.

Sh.M. Masadikov ta'kidlaganidek, mediatsiya — nizolarni xolis, manfaatdor bo'lmagan uchinchi bir tomon, ya'ni muayyan kelishuvga erishishga yordam beradigan mediator ishtirokida hal etishning muqobil shakllaridan biridir; mediatsiya uslublari asosan muzokaralarni hamkorlik yo'liga burib yuborish va o'zaro manfaatli natijaga yo'naltirishga tayanadi [2]. Uning fikricha, mediator taraflar bir-birining nuqtai nazari hamda qarashlarini tushunishiga ko'maklashadi, muammoning samarali yechimini izlaydi.

Ommaviy tartib tushunchasi huquq nazariyasida ko'p qirrali hodisa sifatida talqin etiladi. U jamiyatning asosiy huquqiy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini ifodalaydigan, davlat tomonidan himoya qilinadigan normalar majmuini anglatadi [3]. Mediativ kelishuvlarni ijro etish yoki tan olish masalasida ommaviy tartib mezonini hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi: kelishuv mazmuni yoki jarayon ommaviy tartibga zid bo'lsa, u ijro etilmaydi.

O'zbekiston Respublikasida mediatsiya instituti 2018-yilda qabul qilingan "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonun bilan rasmiy mustahkamlandi [4]. Ushbu qonun mediatsiya jarayonini tartibga solish, mediativ kelishuvlarning huquqiy kuchini belgilash hamda ommaviy tartib mezonlariga muvofiqligini ta'minlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, qonunchilik amaliyotida ommaviy tartib va mediatsiya o'rtasidagi nisbat masalasi hali to'liq yechimini topgani yo'q.

Xalqaro miqyosda ommaviy tartib mediatsiyada ikki turli kontekstda namoyon bo'ladi: birinchi — mediatsiya sohasidagi davlat siyosati (public policy on mediation) sifatida, ikkinchisi — mediativ kelishuvni ijro etishda himoya klapani (public policy exception) sifatida [5]. Bellman va Podzibaning ta'biricha, ommaviy tartib mediatsiyasi (public policy mediation) hukumat, manfaatdor tomonlar va jamoatchilik o'rtasida kengashli muzokaralar uchun muhim maydon yaratadi [6].

Ushbu maqolaning maqsadi — O'zbekiston qonunchiligi va xalqaro tajriba asosida mediatsiya jarayonida ommaviy tartib mezonlarining rolini tahlil qilish, ularning o'zaro nisbatini aniqlash hamda amaliy muammolarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ommaviy tartib — bu davlatning huquqiy tizimi negizida yotuvchi, jamiyat manfaatlarini, axloqiy me'yorlarni va konstitutsiyaviy qadriyatlarni himoya qiluvchi prinsiplar majmui. Born ta'biricha, xalqaro xususiy huquqda ommaviy tartib "himoya klapani" (safety valve) vazifasini bajarib, xorijiy huquq normalarining yoki xalqaro kelishuvlarning milliy huquqqa zid qismlarini qo'llamaslik uchun asos bo'lib xizmat qiladi [9].

Huquq adabiyotida ommaviy tartibning ikki aspekti ajratiladi:

1. **Ichki ommaviy tartib (domestic public policy)** — mamlakat ichidagi munosabatlarni tartibga soluvchi imperativ normalar;
2. **Xalqaro ommaviy tartib (international public policy)** — xorijiy qarorlar yoki kelishuvlarni tan olish va ijro etishda qo'llaniladigan, yanada tor va aniq mezonlar.

O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1167-moddasi xorijiy huquq normalarini qo'llashda ommaviy tartib istisnosini nazarda tutadi: agar xorijiy huquq normasi O'zbekiston Respublikasi huquq tartibotining asoslariga (ommaviy tartibiga) zid bo'lsa, u qo'llanilmaydi [10].

Masadikov ta'kidlaganidek, O'zbekistonda nizolarni muqobil hal etish usullarini rivojlantirish istiqbollari belgilashda ommaviy tartib mezonlari huquqiy asoslarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi [11].

O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi 2018-yil 3-iyuldagi Qonunining 3-moddasi mediatsiya prinsiplarini belgilaydi: ixtiyoriylik, tenglik, mustaqillik, maxfiylik, xolislik va halollik [12]. Biroq ushbu prinsiplardan biri ham bevosita ommaviy tartib bilan bog'liqligini ko'rsatmaydi.

Qonunning 29-moddasi (mediativ kelishuvni ijro etish) mediativ kelishuv uni tuzgan taraflar uchun majburiy kuchga ega ekanligini, ixtiyoriy ravishda bajarilmagan taqdirda esa taraflar mediativ kelishuvni majburiy ijroga qaratishni so'rab sudga murojaat etishga haqli ekanligini belgilaydi [13].

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy protsessual kodeksining 232-13-moddasiga ko'ra, mediativ kelishuvni majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish quyidagi hollarda rad etiladi: mediativ kelishuv qonunchilikka zid bo'lsa; mediativ kelishuvning ijrosi talab etilayotgan shartlari o'zgartirilgan yoki bekor qilingan bo'lsa; mediativ kelishuvda

belgilangan majburiyatlar to'liq bajarilgan bo'lsa [14]. Ushbu normada "qonunchilikka ziddlik" mezonini bevosita ommaviy tartib kafolati vazifasini bajaradi.

IPK ning 232-8-moddasiga ko'ra, arbitrajning hal qiluv qarori O'zbekiston Respublikasining ommaviy tartibiga ziddligi aniqlansa, mazkur qaror bekor qilinishi lozim [15]. Xuddi shuningdek, IPK ning 256-moddasi chet el arbitrajining hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratishni rad qilish asoslari sifatida ommaviy tartibga ziddlik yoki tahdidni ko'rsatib o'tadi [16]. Bu normalar mediatsiya va arbitraj qarorlarini ijro etishda ommaviy tartib mezonining O'zbekiston huquqiy tizimidagi universal xarakter kasb etishini ko'rsatadi.

2019-yilda imzolangan BMT Xalqaro tijorat mediatsiyasidan kelib chiqadigan kelishuvlarni ijro etish to'g'risidagi konventsiya (Singapur mediatsiya konventsiyasi) mediativ kelishuvlarni xalqaro ijro etish tizimini joriy etdi. Konventsiyaning 5(2)(b)-moddasi kelishuvni ijro etishning ommaviy tartibga zid bo'lishi holatini ijro etishdan bosh tortish asosi sifatida belgilaydi [17].

Singapur konventsiyasi ommaviy tartib istisnosini tor talqin qilishni taqozo etadi: faqat fundamental huquqiy tamoyillar buzilganda qo'llanilishi mumkin. Bu yondashuv xalqaro tijorat mediatsiyasini rag'batlantirish maqsadiga xizmat qiladi [18].

UNCITRALning 2018-yilgi Xalqaro tijorat mediatsiyasi bo'yicha andoza qonuni ham ommaviy tartib mezonini mediativ kelishuvlarni ijro etishda himoya mexanizmi sifatida belgilaydi [19].

Germaniyada mediatsiya to'g'risidagi 2012-yilgi Qonun mediativ kelishuv notarial tartibda tasdiqlanganidan so'ng bevosita ijro etilishi mumkinligini nazarda tutadi. Biroq kelishuv yaxshi axloq normalariga yoki imperativ qonun normalariga zid bo'lsa, u bekor qilinishi mumkin [20].

Laws va Foresterning tadqiqotiga ko'ra, ommaviy tartib mediatsiyasi (public policy mediation) — manfaatdor tomonlar, hukumat vakillari va jamoatchilik o'rtasida kengashli muzokaralar orqali ijtimoiy masalalarning yechimini topishga yo'naltirilgan, o'ziga xos metodologiyaga ega jarayon bo'lib, u an'anaviy suddan tashqari mediatsiyadan o'z maqsad va ishtirokchilar tarkibi jihatidan farqlanadi [21].

Amaliyotda ommaviy tartibga zid mediativ kelishuvlar odatda quyidagi hollarda namoyon bo'ladi:

1. Uchinchi shaxslar huquqlarini buzuvchi kelishuvlar — ikki tomon o'z kelishuvi bilan uchinchi shaxsning manfaatlariga zarar yetkazgan hollarda. O'zbekiston "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasi mediatsiyani jamoat manfaatlariga va mediatsiyada ishtirok etmayotgan uchinchi

shaxslarning huquq hamda qonuniy manfaatlariga daxl qiladigan nizolarga nisbatan qo'llab bo'lmasligini belgilaydi; [22]

2. Imperativ normalarni chetlab o'tuvchi kelishuvlar — mehnat huquqi, iste'molchilar huquqi yoki raqobat huquqiga oid imperativ normalar buzilganda;

3. Firibgarlik yoki majburlash yo'li bilan tuzilgan kelishuvlar — bir tomon ikkinchisini aldash yoki bosim o'tkazish orqali kelishuvga majburlagan hollarda;

4. Jamoat tartibiga tahdid soluvchi kelishuvlar — jinoyat huquqi doirasidagi masalalar bo'yicha tuzilgan kelishuvlar.

O'zbekiston qonunchiligida ommaviy tartib mezonining mediativ kelishuv ijrosiga tatbiq etilishida bir qator muammolar mavjud:

Birinchidan, ommaviy tartib tushunchasining qonunchilikdagi aniq ta'rifi yo'qligi uni ko'p ma'noli talqin etish imkonini beradi. IPK ning 232-8-moddasi va 256-moddasi ommaviy tartibni atash uchun alohida norma sifatida ishlatilsa-da, bu tushunchaning mazmuni ochib berilmagan [23]. Masadikov ham mediatsiyani huquqiy tartibga solish muammolarini tahlil qilib, qonunchilik bo'shliqlari mavjudligini ko'rsatib o'tgan [24].

Ikkinchidan, IPK ning 232-13-moddasida mediativ kelishuvni "qonunchilikka zid" deb topish va shu asosda ijro varaqasi berishni rad etish mexanizmi belgilangan, biroq sud amaliyotida bu mezonni qo'llashning aniq tartibi yo'q [25].

Uchinchidan, O'zbekiston Singapur mediatsiya konventsiyasiga hali qo'shilmaganligi sababli xalqaro tijorat mediatsiyasi natijalarini O'zbekistonda ijro etish muammolari mavjud. Bu muammo O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 17-iyundagi PQ-4754-sonli "Nizolarni muqobil hal etishning mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida ham qisman tan olingan [26].

Muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Qonunchilik sohasida:

- "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonunga va IPK ga ommaviy tartib tushunchasini aniqlashtiruvchi hamda mediativ kelishuvni ommaviy tartibga zidligi asosida bekor qilish tartibini belgilovchi normalar kiritish;
- O'zbekiston Respublikasining Singapur mediatsiya konventsiyasiga qo'shilishini tezlashtirish;
- Mediativ kelishuvlarning imperativ qonun normalariga muvofiqligini tekshirish mexanizmini joriy etish.

Sud amaliyotida:

- Ommaviy tartib mezonining mediativ kelishuv ijrosiga tatbiq etilishiga doir tushuntirish beruvchi Oliy sud plenumi qarorini qabul qilish;

- Sud amaliyotida ommaviy tartibni tor talqin qilish — faqat fundamental huquqiy tamoyillar buzilganda qo'llash.

Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, mediatsiya va ommaviy tartib o'rtasidagi munosabat nizolarni muqobil hal etish tizimining barqarorligini ta'minlashda markaziy o'rin tutadi. Mediatsiya taraflarning ixtiyoriy kelishuviga asoslangan bo'lsa-da, bu kelishuv davlat tomonidan himoya qilinadigan fundamental huquqiy tamoyillar — ommaviy tartib doirasida qolishi shart.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatdiki, ommaviy tartib mezonini mediatsiyaga nisbatan qo'llashda muvozanatli yondashuv zarur: bir tomondan, mediatsiyaning rivojlanishiga to'sqinlik qilmaslik, ikkinchi tomondan, jamiyat va uchinchi shaxslar manfaatlarini himoya qilish. Singapur mediatsiya konvensiyasining 5(2)(b)-moddasi ana shunday muvozanat tamoyilini xalqaro darajada mustahkamlab bergan [27].

O'zbekiston Respublikasi uchun ustuvor vazifalar quyidagilardan iborat: qonunchilikda ommaviy tartib mezonini aniqlashtirish, sud amaliyotini birlashtirish, Singapur mediatsiya konvensiyasiga qo'shilish va mediatorlar malakasini oshirish. Ushbu chora-tadbirlar O'zbekistonda mediatsiya institutini yanada rivojlantirish va uni xalqaro standartlarga yaqinlashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Masadikov Sh.M. O'zbekistonda nizolarni muqobil hal etish usullarini rivojlantirish istiqbollari // H-A. Rahmonqulov va boshq. Iqtisodiyotni erkinlashtirishni huquqiy ta'minlash muammolari. — Toshkent: TDYuU, 2015. — B. 45.
2. Masadikov Sh. Mediatsiya nizolarni hal etishga ko'maklashadi // Xalq so'zi. — 2018. — 3 iyul. URL: <https://xs.uz/uz/post/mediatsiya>
3. Born G. International Commercial Arbitration. — Kluwer Law International, 2021. — P. 3407.
4. O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni, 2018-yil 3-iyul, O'RQ-482-son. — 1-modda.
5. Bellman H.S., Podziba S.L. Public Policy Mediation // Dispute Resolution Magazine. — 2012. — Winter. — P. 14.
6. Bellman H.S., Podziba S.L. Public Policy Mediation // Dispute Resolution Magazine. — 2012. — Winter. — P. 14–15.
7. Born G. International Commercial Arbitration. — P. 3408.
8. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, 1167-modda.

9. Masadikov Sh.M. Проблемы правового регулирования медиации. Монография. — Toshkent: TDYuU, 2014. — В. 89.
10. O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni. — 3-modda.
11. O'sha Qonun. — 29-modda (Mediativ kelishuvni ijro etish).
12. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy protsessual kodeksi, 232-13-modda
13. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy protsessual kodeksi, 232-8-modda
14. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy protsessual kodeksi, 256-modda
15. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (Singapore Convention on Mediation), 2019. — Art. 5(2)(b).
16. Bühring-Uhle C., Kirchhoff L., Scherer G. Arbitration and Mediation in International Business. — Kluwer Law International, 2006. — P. 184.
17. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation, 2018. — Art. 14.
18. Mediationsgesetz (Germaniya mediatsiya to'g'risidagi qonuni), 2012-yil 21-iyul. — § 2, 3.
19. Laws D., Forester J. Ko'rsatilgan asar. — P. 515–516.
20. O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni. — 3-modda, 3-qism.
21. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy protsessual kodeksi, 232-8-modda, 232-13-modda, 256-modda.
22. Masadikov Sh.M. Медиация — альтернативный способ разрешения гражданско-правовых споров: учебное пособие. — Toshkent: TDYuU, 2010. — В. 112.
23. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy protsessual kodeksi, 232-13-modda.
24. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 17-iyundagi PQ-4754-sonli "Nizolarni muqobil hal etishning mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
25. Bellman H.S., Podziba S.L. Public Policy Mediation: Best Practices for a Sustainable World // Dispute Resolution Magazine. — 2014. — Spring. — P. 22.
26. Singapore Convention on Mediation, 2019. — Art. 5(2)(b).
27. Laws D., Forester J. Ko'rsatilgan asar. — P. 531.